

Г.І. Шарий, д.е.н., доцент
С.В. Нестеренко, к.т.н., доцент
В.В. Щепак, к.т.н., доцент

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Дослідження впливу чинників на стан використання земель сільськогосподарського призначення

Раціональне використання земельних ресурсів і безпосередньо земель сільськогосподарського призначення є основою ефективного сільськогосподарського виробництва. Погіршення природних умов господарювання показало, що кризові явища державних інститутів вплинули на низьку стійкість аграрного виробництва до негативних дій природно-кліматичного характеру.

В Україні 42726,4 тис. га або 70,8 % – це землі сільськогосподарського призначення, з них 41507,9 тис. га (68,8%) належить до сільськогосподарських угідь, зокрема, до ріллі – 32541,3 тис. га (53,9%), сіножатей – 2406,4 тис. га (4,0%); пасовищ – 5434,1 тис. га (9,0%). В Україні для господарського використання залучено понад 92 відсотки території. Надзвичайно високим є рівень розораності території і становить понад 54 відсотки (у розвинутих країнах Європи - не перевищує 35 відсотків) [1].

У роботах Попрозман Н. В., Коробської А. О. звертається особлива увага на те, що внаслідок великого рівня сільськогосподарського освоєння земельного фонду спостерігається поширення деградаційних процесів земель [2]. О. Будзяк наголошує на потребі у впровадженні інноваційних методів рекультивації порушених земель [3]. За даними статистики в Україні нараховується понад 1,1 млн. гектарів деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених земель, які підлягають консервації, 143,4 тис. гектарів порушених земель, які потребують рекультивації, та 315,6 тис. гектарів малопродуктивних угідь, які потребують поліпшення [4].

Вчені-аграрники звертають увагу на погіршення природних умов господарювання, яке спричинено засухою, впливає на зниження врожайності. Такі умови потребують впровадження заходів меліорації.

При цьому спостерігається неефективне використання значної кількості розпайованих земель, які знаходяться в оренді або взагалі не використовуються за цільовим призначенням. Від якісного стану земельних ресурсів залежить ефективність сільськогосподарської діяльності та в цілому аграрного сектору економіки.

Україна відноситься до регіонів з розвиненим сільським господарством. Але на сьогодні рільництво України залежить не тільки від рівня господарювання, а і від, часто несприятливих, природно-кліматичних умов. Особливо загострилися

питання достатнього вологозабезпечення сільськогосподарських культур, яке в період вегетації на великих територіях України не можливе без ефективного функціонування зрошення, раціонального використання меліорованих земель, органічного землеробства та засуhostійких науково-обґрунтованих сівозмін.

З 2011 року в Україні стрімко зростає температура теплої періоду року та денної температури, ріст якої більш інтенсивний ніж ріст температур в зимовий та нічний періоди. Вказане приводить до порушення фізичних процесів конденсації водяної пари в нічний час, створює умови переважання випаровування над інфільтраційним живленням, знижує рівень ґрунтових вод та зменшує запаси вологи в ґрунті. Особливо посилилося маловоддя на землях України, починаючи з 2013 року.

Кількість опадів за теплий період (квітень – жовтень) у степових областях складає близько 90 %, лісостепових – 80 %, поліських – 110 % від норми, у багатьох районах південних областей – лише 50–70 % норми. Упродовж теплої періоду за переважання дефіциту опадів було зафіксовано велику кількість опадів малоефективних сильних злив, коли добовий максимум опадів досягав або перевищував місячну норму [5].

Збереження тренду підвищення температури і зменшення кількості опадів веде до збільшення глибини залягання ґрунтових вод, які на Поліссі зараз розміщені на глибинах, що характерні були для Лісостепу (2,0 – 2,5 м та більше). В свою чергу в Лісостепу ґрунтові води залягають нині на глибинах, які характерні для Степової зони та зони Сухого степу (3,0 – 3,5 м і більше). Рівень ґрунтових вод в Україні встановився на відмітках, коли води менш доступні, а то і недоступні для більшості рослин.

Засуха вразила в 2020 році цілий ряд аграрних регіонів України, поставивши під загрозу існування не тільки агропідприємств, фермерських господарств і можливість ведення землеробства.

Вказане вимагає зміни системи агротехніки в бік розвитку меліоративного комплексу щодо зрошення сільськогосподарських земель, особливо на землях інтенсивного землеробства, зокрема буряківництва, овочівництва та кормовиробництва; формування більш засуhostійкої системи землеробства.

Незважаючи на зміну природньо-кліматичних умов в бік засушливих періодів, із року в рік в Україні агровиробники продовжують сіяти виключно вологоємні «топові» культури: кукурудзу, соняшник та сою. Довівши клин пропашних культур в структурі посівів до 80 %, вологоспоживанням інтенсивного рільництва агровиробники продовжують обезводнювати лісостепи до стану сухого степу.

Ліберальні аграрні та земельні правові відносини на сільськогосподарських землях не мають правових зобов'язальних норм щодо сталого розвитку та підтримки родючості. Сільськогосподарські товаровиробники, особливо дрібні, не займаються ні меліоративними роботами, ні докорінним поліпшенням угідь. В

Україні втрачено культуро-технічні роботи та контурно-меліоративну організацію території.

За останні роки часто пасивність Міністерства сільського господарства в структурі центральних органів виконавчої влади, неоліберальна регуляторна політика держави та лібералізація аграрних відносин суттєво понизили економічну стійкість аграрного сектору народного господарства України. Паювання земель та відсутність дієвих заходів в сфері меліорації зупинили розвиток інтенсивного меліорованого землеробства. Так, якщо в Україні за 1990-2020 роки суттєвих коливань щодо площі осушених земель не відбулося, то площі зрошуваних угідь скоротилися в 10 разів [1].

Зрошувальні системи Полтавської області не працюють майже 25 років (у 1990 році поливалось – 40,3 тис. га, та у 2000 році – 1,1 тис. га, з 2007 року – полив був відсутній), в 2020 році поливалось 4 тис. га, (капельне зрошення – 300 га).

В Україні крім природньо-кліматичних чинників, головна причина посухи та відсутності зрошення, крім кліматичних чинників, полягає в законодавчій невизначеності земельних відносин та в тимчасовому характері аграрного землекористування.

В мінливих кліматичних умовах, які зумовили негативний вплив засухи на сільськогосподарське виробництво, виникає потреба у розвитку меліоративного комплексу щодо зрошення сільськогосподарських земель та у формуванні ефективних державних механізмів регуляторної економічної політики в сільськогосподарському землекористуванні.

Розвиток меліоративного комплексу повинен базуватися на впровадженні заходів меліорації, зокрема, відновленні та будівництві нових зрошувальних систем.

Список використаних джерел: 1. Офіційний сайт Державної служби України з питань геодезії, картографія та кадастру. URL: <http://land.gov.ua/info/zemelnyi-fond-ukrainy-stanom-na-1-sichnia-2016-roku-ta-dynamika-ioho-zmin-u-porivnianni-z-iaputu-na-1-sichnia-2015-roku/>. 2. Попрозман Н. В., Коробська А. О. Стан та тенденції використання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення в контексті національної безпеки держави. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 11. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1333>. 3. Будзяк О. С. Деградація та заходи ревіталізації земель України. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель: науково-виробничий журнал*. 2014. № 1-2. С. 57-64. 4. Ступень М. Г. Концептуальні засади оптимізації сільськогосподарського землекористування. *Вісник Львівського національного аграрного університету: Економіка АПК*. 2010. № 17(1). С. 16-22. 5. Як змінюється клімат в Україні. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/news/35246.html>.